

**Відгук**  
**офіційного опонента**  
**доктора юридичних наук, професора**  
**Лебези Євгена Олександровича**  
**на дисертацію Ковтун Ксенії Олександрівни «Кримінальна**  
**відповідальність за зловживання впливом», подану на здобуття освітньо-**  
**наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності D8 «Право»**

**1. Актуальність теми дисертації.** Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена сучасними викликами у сфері протидії корупції, необхідністю забезпечення ефективного функціонування органів державної влади та утвердження принципів верховенства права в Україні. В умовах євроінтеграційних процесів, реформування антикорупційного законодавства та виконання міжнародних зобов'язань України особливого значення набуває вдосконалення кримінально-правових механізмів боротьби з корупційними проявами, зокрема такими латентними формами, як зловживання впливом.

Криміналізація зловживання впливом відповідає положенням міжнародно-правових актів, насамперед Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, що визначають необхідність встановлення ефективної відповідальності за незаконне використання реального або уявного впливу з метою одержання неправомірної вигоди. Водночас практика застосування ст. 369-2 Кримінального кодексу України свідчить про наявність низки проблем теоретичного і прикладного характеру, пов'язаних із визначенням об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, відмежуванням зловживання впливом від суміжних корупційних правопорушень, неоднозначністю судової практики та складністю доказування таких діянь.

Актуальність дослідження також посилюється необхідністю формування єдиного підходу до тлумачення поняття «вплив», визначення

правової природи «торгівлі впливом», а також удосконалення законодавчих положень з урахуванням сучасної практики діяльності антикорупційних органів і судів. Наукове осмислення зазначених проблем має важливе значення для розвитку науки кримінального права, забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері службової діяльності та підвищення ефективності протидії корупції в Україні.

Отже, обрана тема дисертації є своєчасною, суспільно значущою та має вагомое теоретичне і практичне значення.

**2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що автор застосував науково виважений і системний підхід до розв'язання досліджуваної проблематики. Актуальність теми аргументовано обґрунтована, об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження сформульовані достатньо чітко, а методологічний інструментарій добраний комплексно і відповідно до поставлених завдань. Дисертація має логічну структуру, її розділи є змістовно взаємопов'язаними, а виклад матеріалу характеризується послідовністю, що забезпечило належне розкриття теоретичних і практичних аспектів кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів, відображених у сформульованих здобувачем положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено належним теоретико-методологічним підґрунтям базових концептів дисертації. Автор коректно використав комплекс взаємодоповнювальних наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; опрацював сучасні напрацювання науки кримінального права, значний масив національних і зарубіжних джерел, положення міжнародно-правових актів у сфері протидії корупції, а також практику застосування кримінального законодавства. Раціонально підібраний методологічний інструментарій, проведений аналіз і узагальнення наукової

літератури, чинних нормативно-правових актів та правозастосовної практики дали змогу повною мірою виконати поставлені наукові завдання.

Достовірність і наукова новизна сформульованих у дисертації положень, висновків і рекомендацій підтверджуються їх апробацією у 3 фахових публікаціях, а також обговоренням на 3 наукових конференціях. Переконливість отриманих результатів зумовлена не лише їх теоретичною цінністю як системи нових знань, спрямованих на подолання окремих прогалин у науці кримінального права щодо правової природи зловживання впливом, а й практичною значущістю для вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

Дослідження є результатом самостійної наукової роботи здобувача та відображає послідовну спробу визначити ефективні напрями підвищення результативності кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням. Особливої уваги заслуговує аналіз ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369-2 Кримінального кодексу України, зокрема з'ясування змісту понять «вплив», «реальний чи уявний вплив», «неправомірна вигода», а також визначення критеріїв відмежування зловживання впливом від суміжних кримінальних правопорушень корупційної спрямованості.

Наукова новизна роботи передусім полягає в постановці та актуалізації проблеми необхідності комплексного осмислення кримінальної відповідальності за зловживання впливом як самостійного напрямку кримінально-правової протидії корупції. На основі системного аналізу доктринальних, нормативних і правозастосовних джерел автор визначив ключові проблеми законодавчої регламентації та практичного застосування відповідної кримінально-правової норми, а також запропонував обґрунтовані напрями вдосконалення кримінального законодавства з урахуванням міжнародних стандартів і потреб національної правозастосовної практики.

Сформульовані в дисертації пропозиції можуть бути використані: – у науково-дослідній діяльності – для подальшого розвитку теоретичних і

прикладних підходів до дослідження кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, зокрема за зловживання впливом; – у правотворчій діяльності – під час удосконалення положень Кримінального кодексу України щодо відповідальності за зловживання впливом та інші кримінальні правопорушення корупційної спрямованості; – у правозастосовній діяльності – для формування єдиних підходів до кваліфікації зловживання впливом, відмежування його від суміжних складів кримінальних правопорушень та підвищення ефективності доказування таких діянь; – у навчальному процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальне право України», «Кримінологія», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», а також спецкурсів, присвячених протидії корупції.

У підсумку дисертація містить теоретичне узагальнення та пропонує нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні змісту, підстав і меж кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а також в обґрунтуванні напрямів удосконалення кримінально-правового регулювання та практики застосування ст. 369-2 Кримінального кодексу України.

Стосовно наукової новизни дисертаційної роботи слід зазначити, що виконане здобувачем дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом здійснене на сформованій вітчизняній та зарубіжній науково-літературній базі, однак водночас пропонує цілісне й системне осмислення проблематики, яка у правовій доктрині та практиці нерідко розглядалася фрагментарно. Спираючись на напрацювання науки кримінального права, кримінології, загальної теорії держави і права, а також на широке коло нормативних джерел і матеріалів правозастосовної практики, дисертант сформулював наукові висновки та рекомендації, що кореспондують сучасним запитам протидії корупції, забезпечення правової визначеності та підвищення ефективності кримінально-правового захисту суспільних відносин у сфері службової діяльності.

Погоджуючись у цілому з визначеними автором складовими **наукової новизни** дослідження, вважаємо за необхідне акцентувати увагу на окремих результатах, які мають найбільшу теоретичну й практичну вагу.

Так, у роботі обґрунтовано доцільність розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища. Автором доведено доцільність доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння; обґрунтовано доцільність розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища (підрозділ 1.3).

Автором аргументовано, що для України врахування зарубіжного досвіду має важливе значення у контексті вдосконалення національного законодавства. Зокрема, доцільним є уточнення змісту поняття «зловживання впливом», визначення чітких критеріїв його відмежування від суміжних правопорушень, а також забезпечення балансу між ефективною протидією

корупції та гарантіями реалізації прав і свобод людини. Важливим визнано також врахування позитивних практик інших держав, зокрема щодо розмежування форм правопорушення, деталізації складу злочину та визначення меж допустимого впливу (підрозділ 2.1).

Автором вивчено класифікацію складів кримінальних правопорушень за зловживання впливом, де виокремлено активний, пасивний та кваліфікований, які мають формальний характер і не потребують настання фактичного результату впливу. При цьому К.О. Ковтун слушно обґрунтовано, що нормативна класифікація правопорушень за зловживання впливом має бути доповнена типологією фактичних моделей зловживання впливом (реальний чи удаваний вплив, спосіб вчинення, характер зв'язків), що має значення для правильної кваліфікації. Дисертанткою на основі аналізу національної судової практики доведено, що поняття «вплив» тлумачиться широко та охоплює як службові, так і неформальні зв'язки, а ключовим є сприйняття особи, яка надає вигоду.

Варто підтримати висновок К.О. Ковтун, що основним критерієм відмежування зловживання впливом від суміжних складів корупційних правопорушень є спрямованість неправомірної вигоди: при зловживанні впливом вона надається за вплив, а не за безпосереднє вчинення дій службовою особою. Здобувачкою при цьому встановлено, що складність кваліфікації обумовлена проблемами доказування, ризиками провокації та недостатньою визначеністю окремих елементів складу.

У роботі досліджено, що сучасна судова практика виходить із визнання загального суб'єкта зловживання впливом і широкого розуміння впливу, що включає як службові, так і особисті зв'язки, що не повною мірою відповідає міжнародним антикорупційним стандартам. При цьому виявлено, що істотні труднощі виникають у сфері доказування у кримінально-правових справах про зловживання впливом, зокрема у зв'язку з ризиками провокації злочину та необхідністю фіксації комунікативних дій.

**4. Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях.** Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, відображено в 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях із юридичних наук, а також у 3 тезах доповідей, представлених на наукових конференціях.

Наведене вище дає підстави зробити висновок, що дисертація К.О. Ковтун виконана на належному теоретичному рівні та характеризується суттєвою науковою і практичною значущістю. Сформульовані автором положення можуть бути використані для визначення напрямів удосконалення та забезпечення ефективного функціонування юридичної служби органів місцевого самоврядування.

**5. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.** Загалом позитивно оцінюючи дисертацію К.О. Ковтун, водночас вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі питання, які, на нашу думку, потребують додаткових пояснень з боку здобувача та можуть стати предметом обговорення під час прилюдного захисту дисертаційної роботи:

1) Запропонований автором підхід до визначення суб'єкта пасивного зловживання впливом через негативні ознаки хоча й становить науковий інтерес, однак викликає певні застереження з позицій законодавчої техніки та принципу правової визначеності. Використання конструкції «особа, яка не реалізує владні чи службові повноваження» потребує більш детального пояснення критеріїв її практичного застосування, оскільки така модель може створювати труднощі у правозастосовній діяльності при відмежуванні складу зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень;

2) Дискусійною видається також пропозиція автора щодо доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, пов'язаним із вчиненням зловживання впливом службовою особою з використанням службового становища. Незважаючи на прагнення посилити диференціацію кримінальної відповідальності, у роботі недостатньо повно висвітлено

питання співвідношення такої пропозиції з чинними положеннями статей 368, 368-3 та 369 КК України, що частково створює ризик конкуренції кримінально-правових норм;

3) У роботі недостатньо уваги приділено проблемі диференціації кримінальної відповідальності залежно від характеру впливу. Зокрема, не повною мірою досліджено, чи повинна однаково оцінюватися обіцянка впливу на прийняття рішень органами державної влади та вплив на рішення суб'єктів приватного сектору;

4) Висновок щодо універсального безпосереднього об'єкта зловживання впливом як належного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування потребує додаткової аргументації. Зокрема, недостатньо розкрито питання, яким чином запропонований підхід співвідноситься із випадками зловживання впливом у приватній сфері та чи охоплюються таким визначенням усі форми суспільно небезпечної поведінки, передбачені ст. 369-2 КК України.

Наведені дискусійні положення та висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, яка має самостійний і творчий характер, а також відзначається науковою та практичною значущістю. Наявність окремих дискусійних аспектів передусім засвідчує складність і актуальність обраної проблематики та відображає індивідуальний підхід дисертанта до її осмислення. У межах проведеного дослідження автору вдалося досягти поставленої мети.

## **6. Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності.**

У процесі детального розгляду дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

## **7. Висновки.**

Узагальнення викладеного дає підстави для висновку, що дисертація Ковтун Ксенії Олександрівни «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом» є завершеною науковою працею. З огляду на досягнення мети та

